

Praktijken van Muzische Professionaliserin

STA ME TOE JE MEE TE NEMEN

*Sta me toe je mee
te nemen
Sta me toe je even
mee terug te nemen
in de tijd
Ik zal het vaker
doen in deze tekst
Ik zal proberen je
aan de hand van
voorbeelden uit het
recente verleden een
schets te geven van
mijn onderzoek*

Jochem Naafs

Deze bijdrage gaat in op de rol van onderzoek in het kunstonderwijs. Het start met een weergave van wat er opvalt in het onderzoeks-
onderwijs binnen HKU en gaat vervolgens in op een onderzoek dat ik gedaan heb voor de respectievelijke lectoraten Performatieve maak-
processen en Kunst en Professionalisering.

- Een onderzoek dat startte nadat ik in november 2014 door Bart van Rosmalen en Paul de Vries gevraagd werd als praktijkonderzoeker lid te worden van de kenniskring van het lectoraat Kunst en Professionalisering.¹
- Een onderzoek dat startte nadat ik in mei 2012 een lecture performance presenteerde over het werk van andcompany&Co.²
- Een onderzoek dat startte nadat ik in Huis aan de Werf in februari 2008 voor het eerst een voorstelling maakte op basis van een onderzoek.³
- Een onderzoek dat startte nadat ik merkte dat niet alleen voor mij, maar ook voor de studenten van Theater en Educatie, bleek dat alleen woorden op papier niet altijd de uit onderzoek verkregen inzichten en resultaten goed konden weergeven.⁴

Maar voordat ik concreet inga op het onderzoek naar deze performatieve onderzoeksmethodes, wil ik eerst een korte uitstap doen naar de scan onderzoeksonderwijs die ik in opdracht van het lectoraat Research in Creative Processes gedaan heb. Wat valt daarin op?

Scan onderzoeksonderwijs HKU ^a

Afgelopen anderhalf jaar heb ik – met collega’s – gewerkt aan een scan. Ik heb docenten van alle 8 schools van HKU gesproken over de rol van onderzoek binnen het onderwijs op de betreffende school. We spraken over de visie op onderzoek en hoe deze samenhangt met de positie van onderzoek in het werkveld. De definitie van onderzoekend vermogen. De opbouw van onderzoek door de jaren heen. De rol van de docenten en van lectoraten.

Met deze scan wil het lectoraat Research in Creative Practices een beeld geven van het onderzoek en de onderzoeksactiviteiten die binnen het onderwijs van HKU worden aangeboden en uitgevoerd. Deze scan is gedaan op verzoek van de directeurs van de verschillende schools van HKU.

- Onderzoek wordt vakgebonden ingestoken⁵
- Onderzoekend vermogen
- Met name onderzoek voor maken, in beperkte mate ook onderzoek door maken
- Onderzoek dient het maken/ontwerpen
- Relevantie gaat voor grondigheid⁶
- Er is veel aandacht voor onderzoek, maar niet altijd een structuur om dat bij te benen⁷

Deze punten – die HKU-breed gelden – vormen mede aanleiding voor dit onderzoek naar de mogelijkheden van performatief onderzoek binnen het kunstonderwijs.

In eerste instantie richtte ik mij in dit onderzoek op vormen van kennisdisseminatie die wellicht beter aansluiten bij het type onderzoek dat studenten op een theateropleiding uitvoeren: geen alternatieve vormen, maar vormen die meerstemmigheid verwelkomen. Het onderzoek van deze studenten richt zich op de praktijk waarin zij zich begeven als maker en/of als docent. Het legt de nadruk niet op grondigheid in methodes, maar eerder op

relevantie voor deze praktijk. Het is onderzoek dat niet alleen voor dit maken gedaan wordt, maar ook door dit maken wordt uitgevoerd. De studenten van HKU Theater en Educatie geven een aantal dingen aan dat opvalt:

- Kennisdisseminatie is traditioneel⁸
- Er is een gebrek aan delen⁹
- Studenten hebben moeite met schrijven¹⁰
- Er is sprake van praktijkgericht onderzoek, maar dat voedt niet altijd de eigen praktijk¹¹
- Er is behoefte aan passende feedback

Waar dit onderzoek zich in eerste instantie richtte op kennisdisseminatie, heeft het zich onder andere naar aanleiding hiervan verder geopend. Maar dit heeft ook te maken met een ander inzicht, namelijk dat de werkvormen waar ik me op heb gericht, juist zoeken naar een overlap tussen de uitvoering van het onderzoek en het delen van de resultaten van het onderzoek. Om dit verder te kunnen uitdenken, heb ik me verdiept in de term performatief onderzoek.¹²

1 Het schooljaar 2014-2015 begon voor de docenten van Theater & Educatie met een docentendag waaruit duidelijk werd dat er de wens en noodzaak was om de opleiding te hervormen. Niet alleen werden de twee bestaande trajecten (Docent Theater en Docerend Theatermaker) vanaf september 2015 samengevoegd, er was ook een groeiende behoefte bij het docententeam om de opleiding nog eens onder de loep te nemen. Drie docenten werden gevraagd om deel uit te gaan maken van de kenniskring Kunst en Professionalisering van lector Bart van Rosmalen. In mijn onderzoek richt ik me met name op de rol die onderzoek speelt binnen de opleiding: de manieren waarop studenten onderzoek (leren) doen en de wijzen waarop ze hierover (leren) delen.

2 In de periode van juli 2011 t/m februari 2012 heb ik onderzoek gedaan naar het maakproces van de voorstelling *Der (kommende) Aufstand nach Friedrich Schiller* van het Duitse performancecollectief andcompany&Co. Het oorspronkelijk idee om daarover een artikel te schrijven kwam niet van de grond en ik besloot dat een lecture performance, een theatrale lezing, beter aan zou sluiten. In mei 2012 voerde ik *Projecting on Der (kommende) Aufstand nach andcompany&Co.* voor het eerst op tijdens een zogenaamde Deltalezing bij HKU. De performance is daarna nog een achttal keer gepresenteerd in Utrecht, Den Haag, Antwerpen en Londen.

3 In december 2007 werd mijn scriptie voor de master Nieuwe Media en digitale cultuur goedgekeurd. Op basis van deze scriptie maakte ik in

samenwerking met Rogier Brom, Linda van Denderen, Batja ten Kortenaar en Karlijn Souren de playful performance *Pauze*. *Pauze* speelde 33 maal in drie dagen tijdens Soirée des Ateliers Theater en Games in Huis aan de Werf.

4 In de loop der jaren zijn er verschillende experimenten geweest om studenten af te laten studeren met iets anders dan een geschreven onderzoeksverslag.

5 Er wordt echt gekeken naar wat onderzoek is, kan en zou moeten zijn vanuit de eigen discipline. Een positieve ontwikkeling, waarbij het vakgebied centraal staat en niet dat wat onderzoek zou moeten zijn. Uiteraard kan dit soms ook onhandig zijn, zeker als disciplines binnen een school erg verschillend zijn.

6 Daarbij gaat het in eerste instantie niet over de relevantie voor de maatschappij of de discipline, maar vooral de relevantie voor het maken zelf. Dat betekent niet dat er geen grondig onderzoek gedaan wordt of dat er wordt gewerkt met grondige methodes, maar vaak is het zo dat zodra de student verder kan in het maken, het onderzoek secundair wordt.

7 Zowel docenten als studenten zien het nut van onderzoek in en er wordt positieve energie in gestoken vanuit de opleidingen. In verhouding tot de hoeveelheid (positieve) energie die er in gestoken wordt, is er nog te weinig structuur. Daar is een zekere discrepantie. Aan deze structuur zijn we op dit moment bij de opleiding Theater & Educatie hard aan het werk.

8 Over het algemeen wordt het onderzoek gedeeld door middel

van geschreven verslagen en mondelinge presentaties die weinig tot geen rekening houden met het onderwerp dat erin besproken wordt.

9 Zowel tijdens het onderzoeksproces als daarna. Studenten geven aan zonder actieve begeleiding niet snel contact te zoeken met elkaar op het gebied van hun onderzoek. Er vindt weinig actieve uitwisseling plaats. Daarnaast geven studenten aan dat ze zelf beter zouden willen weten wat er in eerdere jaren is gedaan aan onderzoek en dat ze een plek voor hun verslag zouden willen waarin het ook gelezen kan worden.

10 Studenten geven zowel aan dat ze moeite hebben met het schrijven van het uiteindelijke verslag, als tijdens het onderzoeksproces. Daarbij kan gedacht worden aan het opschrijven van hun voorlopige ideeën en het ordenen van mate-

riaal uit interviews of literatuur.

11 De studenten doen wel onderzoek dat relevant is voor de praktijk, maar het valt op dat het niet vaak direct relevant is voor wat ze op dat moment, in dat jaar maken of waar ze aan werken in hun stage.

12 In een artikel dat in het voorjaar van 2017 verschijnt in *Danswetenschap in Nederland* ga ik uitgebreider in op dit begrip. Naafs, Jochem (2016) "On the opportunities of performative research in arts education" *Danswetenschap in Nederland*, Volume 9. April 2017 (verwacht).

Hanne Seitz schrijft in een artikel over performative research over onderzoek: Almost always it is a matter of finding out something about practice or for practice (usually in retrospect) rather than developing and discovering something directly through practice. (Seitz 2012: 4)

Over performative research schrijft ze: It does not aim to capture reality in graphs or to describe it in words; nor does it set out to test existing hypotheses, pursue existing questions, or document processes. Rather, it aspires to be one with practice, to activate tacit knowledge, and generate new insights – both on the part of the researchers and the research subjects – while processing, dealing with, and handling practice. (Seitz 2012: 4)

Mij spreekt de combinatie van het genereren van nieuwe inzichten én het werken in de praktijk aan. Performatief onderzoek combineert het moment van uit- of onderzoeken met het moment van delen. Een aantal jaar eerder schreef Brad Haseman een manifest.

Hij schrijft daarin: Performative research – while it has been fuelled by the practices of artist/researchers and is the most appropriate research paradigm for all forms of artistic practice – is also being used by researchers involved in content creation and production across the creative and cultural industries, especially those engaged in user-led and end-user research. (Haseman 2006: 9)

Al in 2006 merkte hij op dat deze vorm van onderzoek doen aansloot bij de kunsten. Geïnspireerd door deze teksten, maar nog meer door de vormen waarmee ik de afgelopen jaren kennismakte, die voor mijn gevoel bij dit meer theoretische gedachtengoed aansluiten, kies ik er dus voor om me te richten op performatief onderzoek om methodes te selecteren en ontwikkelen die voor studenten van HKU Theater geschikt zouden kunnen zijn. De vijf methodes waar ik mee geëxperimenteerde heb zijn:

- Lecture performance¹³
- Contemplatieve dialoog¹⁴
- Associatief schrijven¹⁵
- Merging¹⁶
- Poëtische feedback (en andere feedbackmethodes)¹⁷

13 Een voorbeeld van een lecture performance van mijn hand is hier te vinden: vimeo.com/70607802. De video is een registratie van *Projecting on Der (kommende) Aufstand nach andcompany&Co.*, een lecture performance die ik in 2012 gemaakt heb en sindsdien meerdere malen gepresenteerd heb, onder andere voor studenten. Op deze manier heb ik hen kennis laten maken met het idee van de lecture performance. Het wachtwoord is: opstand.

14 Zie ook: www.musework.nl/nl/page/526/contemplatieve-dialoog

15 Zie ook: www.musework.nl/nl/page/795/associatief-schrijven

16 In de slideshow aan de rechterkant zie je een impressie van de eerste keer dat Bart van Rosmalen, Lotte Wijers en ik Merging hebben uitgevoerd. Dit was tijdens het tweede ISIS symposium: *Play, Perform, Participate*. Merging is ontstaan uit de behoefte aan een meer theatrale vorm van gespreksvoering. Bart van Rosmalen, Lotte Wijers en ik hebben het ontwikkeld voor het tweede ISIS symposium: *Play, Perform, Participate* als een alternatief voor het standaard panel. Net als bij de contemplatieve dialoog, zorgt Merging ervoor

dat alle stemmen gehoord worden – dat kan via woord, maar ook op andere manieren. De input van de deelnemers wordt onderdeel van een gesprek, niet enkel als reactie op de inbrenger, maar als een potentieel nieuw startpunt voor andere inbrengers. Tijdens Merging worden de deelnemers spelers van een spel waarin ze op momenten zelfs de regels van het spel mede vormgeven. Merging voegt twee dingen toe aan de contemplatieve dialoog. 1. Het bespreekt geen geschreven tekst, maar een meer performatieve input. 2. Het voegt aan de dialoog objecten toe. Een

verscheidenheid aan objecten wordt tentoongesteld in de ruimte waarin Merging plaatsvindt. Een deel van de objecten hebben wij meegebracht, maar ook de deelnemers wordt gevraagd objecten mee te brengen. Merging volgt de volgende stappen: 1. Een of meerdere personen ‘treden op’ (perform) d.m.v. een lezing, dans, muziek. 2. Alle deelnemers kiezen een object. 3. Alle deelnemers selecteren een moment van de performance en creëren een persoonlijke input gebaseerd op dit moment en het gekozen object. 4. In vrije volgorde delen alle deelnemers hun input.

5. Alle deelnemers kiezen een object. 6. Alle deelnemers selecteren een moment van de inputs en creëren een nieuwe persoonlijke input gebaseerd op dit moment en het gekozen object. 7. In vrije volgorde delen alle deelnemers hun nieuwe input. 8. Uiteindelijk volgt een open dialoog

17 In het verleden heb ik gewerkt met Liz Lerman's Critical Response Process, dat bleek een waardevolle manier van werken voor studenten. Daarnaast heb ik bij DasArts (tegenwoordig DAS Theatre) meerdere malen deelgenomen aan de DasArts Feedback methode.

Sinds een jaar schrijf ik soms gedichten voor studenten en professionele makers n.a.v. performances, gesprekken en presentaties.

Een associatieve reflectie op associatief schrijven^b

Afgelopen dinsdag heb ik 18 vierdejaars studenten van Theater & Educatie associatief laten schrijven over het kader van het onderzoek dat ze willen doen. In de tien minuten die ze daarvoor hadden schreef ik met balpen op papier het volgende:

Wat weet ik al?

Ik ben er inmiddels achter dat mijn schrijfmethode mensen laat schrijven. De concrete opdracht mét randvoorwaarden zorgt ervoor dat het moet en eigenlijk ook dat het leuk wordt. Ook verstokte anti-schrijvers klimmen in de pen. Of ze dat doen omdat het leuk is, of omdat het moet, weet ik niet.

De concentratie is – of lijkt – ook nu weer hoog. Het is stil en mensen schrijven. Het is een soort handelend denken. Ik vermoed dat als ik ze de opdracht had gegeven om na te denken over het kader, over de vraag 'Wat weet ik al?', dat het dan een stuk onrustiger was geweest. Er zouden vragen gesteld worden aan mij en aan elkaar, er zou overlegd worden, er zou gebeld worden. Ik zie mensen denken, maar ik zie vooral mensen doen.

Van de studenten die met de hand schrijven, is er maar één linkshandig; met schrijven in ieder geval. Dat weet ik. Wat ze verder met hun linker- of rechterhand doen, kan ik daar niet uit opmaken. Terug naar de vraag: wat weet ik al? Ik heb nog twee vermoedens. 1. Deze mensen schrijven niet zo vaak meer veel met de hand. 2. Vaak schrijven de schrijvers bij deze opdracht snel. Is het de tijdsdruk? Is het een soort onzekerheid? Adrenaline? Is het competitie: ik wil meer schrijven dan anderen? Willen mensen zoveel mogelijk uit het moment halen? Ga je sneller schrijven als je weet dat je niet te lang mag stoppen met schrijven?

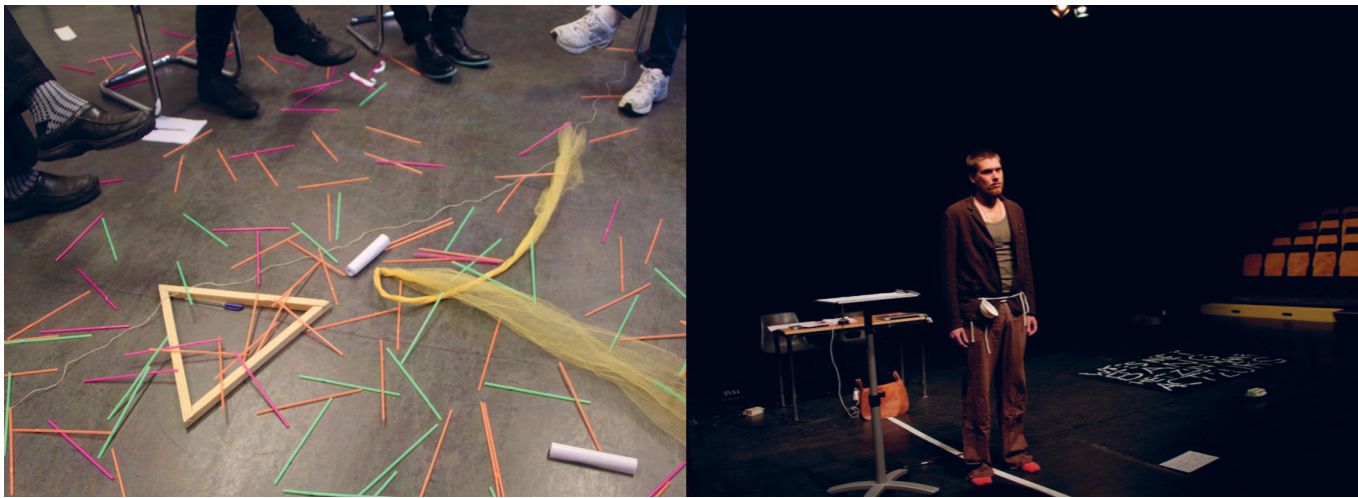
Ik stopte met schrijven. Heel even. Ik kijk op en zie meer mensen stoppen. Is de tijd voorbij? Breekt de boog?

In de afgelopen twee jaar heb ik een inventariserend onderzoek naar de rol van onderzoek in het kunstonderwijs gecombineerd met een meer performatief onderzoek naar de mogelijkheid van performatief onderzoek binnen dit kunstonderwijs. Beide onderzoeken behoeven een volgende stap.

Het eerste onderzoek vraagt om een vergelijkend onderzoek: wat zijn de overeenkomsten en zinvolle verschillen tussen de verschillende schools van HKU en hoe kan er een uitwisseling op het gebied van onderzoeksonderwijs gefaciliteerd worden?

Het tweede onderzoek vraagt om een concretere implementatie in het onderwijs van HKU Theater en een toetsing van de methodes door studenten hierop te bevragen. Ik hoop daarbij het zoekende en het onderzoekende te kunnen blijven combineren en wil het experiment niet schuwen: This is an experiment.¹⁸

¹⁸ This is an experiment is een verwijzing naar een experiment met de praktijkonderzoekers van het lectoraat tijdens het tweede seminar. Het bestond uit drie delen die gelijktijdig uitgevoerd werden. Eenderde van het publiek was aanwezig bij een lecture performance. Eenderde van het publiek luisterde naar een audio-opname van deze lezing en eenderde las enkel de tekst. Vervolgens werd iedereen gevraagd om door middel van associatief schrijven kort te reageren op dat wat ze gezien, gehoord of gelezen hadden.

Deze scan had de volgende doelen:

- inventarisatie van het onderzoek in het onderwijs van iedere School en adviezen om deze verder te ontwikkelen, plaatsen, te verbinden met binnen of buiten,
- de inventarisatie en adviezen kunnen worden gebruikt voor de visitatie van de School/het domein,
- HKU-brede bundeling van het onderzoeks-onderwijs: sterke punten van onderdelen verspreiden, overeenkomsten uitwerken, nuttige verschillen profileren,
- organiseren van onderzoeksonderwijsmiddagen,
- publicatie gebaseerd op de bundeling.

Het primaire doel (a) van deze scan is in kaart te brengen op welke manier onderzoek, onderzoeks-activiteiten en onderzoekend vermogen ingebed zijn in het onderwijs van HKU. Het zal een gelaagd beeld geven van de huidige stand van zaken door middel van een collage van 'foto's' waarin visie en doelstellingen, uitvoering, resultaat en de omgeving in beeld komen. De scan van het onderzoeksonderwijs is per school ingedeeld in drie fases. In de eerste fase vindt de verzameling en verificatie van data plaats. In de tweede fase worden deze data geanalyseerd en de eerste resultaten teruggekoppeld en in de derde fase is er tijd voor verslaglegging en advies.

In tijd lopen deze fases deels door elkaar. Deze scan wordt in opdracht van de School uitgevoerd en de School wijst één of meerdere personen aan met een drietal rollen. 1. Contactpersoon voor de medewerker van het lectoraat Research in Creative Practices. 2. Representant van de School. 3. Medeonderzoeker. Dat wil zeggen dat deze persoon de medewerker wegwijs maakt en uitgebreid spreekt hoe het

onderzoek in het onderwijs ingebed is én dat deze persoon eventueel andere medewerkers van de School interviewt of spreekt om dat nog beter in beeld te brengen. Op basis van deze gesprekken is een tekst opgesteld in de vorm van een interview. Dit interview wordt gevolgd door een kenschets van de rol van onderzoek binnen de school en een beschrijving van hoe er wordt gewerkt met onderzoek, onderzoeksonderwijs en onderzoekend vermogen. Ten slotte volgt er een reeks adviezen voor de opleidingen. Dit verslag is vervolgens voorgelegd aan de directeur en een aantal docenten van de opleiding aan wie het lectoraat Research in Creative Practices zal vragen om op basis van de beschrijvingen en de adviezen te komen tot een aantal voornemens omtrent het onderzoeksonderwijs binnen de betreffende school.

- Deze tekst schreef ik naar aanleiding van een opdracht voor 18 vierdejaars studenten van HKU Theater en Educatie op dinsdag 22 september 2015. Terwijl zij 10 minuten schreven over het kader van het onderzoek dat ze willen doen, schreef ik met balpen op papier deze tekst.
- Poëtische feedback geïnspireerd op *Both Sitting Duet* van Jonathan Burrows en Matteo Fargion. Deel 1: www.youtube.com/watch?v=HyWwmHrm-pxM. Deel 2: www.youtube.com/watch?v=V5UO9_kVBgA

Literatuur

Haseman, Brad. (2006). "A Manifesto for Performative Research". *Media International Australia incorporating Culture and Policy*. Nr. 118. pp. 98-106.

Naafs, Jochem (2015) "Associative Writing and the Lecture Performance". *Danswetenschap in Nederland*, Volume 8. Januari 2015. pp. 51-57.

Naafs, Jochem (2016) "On the opportunities of performative research in arts education" *Danswetenschap in Nederland*, Volume 9. April 2017 (verwacht)

Seitz, Hanne (2012) "Performative Research" *Die Kunst, über Kulturelle Bildung zu forschen* Fink, T., Hill, B., Reinwand, V.-I. & Wenzlik, A. (Eds.) München: Kopaed, pp. 81-95. Vert. Miriam Geoghegan, online beschikbaar: www.fh-potsdam.de/fileadmin/user_upload/fb-sozialwesen/personen/seitz_hanne/publikationen/Seitz_Performative_Research_EN.pdf

De foto's op pagina 136, 139, 140 en aan de bovenzijde van pagina 142 tonen studenten van HKU aan het werk. De foto aan de onderzijde van pagina 142 en de foto's op pagina 144 en 145 zijn genomen tijdens verschillende werkvormen besproken in dit artikel.

